Jolsvai András

Minden gromek és papinek

7.

Az anyám gépírónő volt az UVATERV-nél. Mindig kék volt az ujjai vége, sose tudta lemosni róla a rászáradt indigót. Lakkozta a körmét, pedig az is elszíneződött a tövénél, de semmilyen más módon nem csinosította magát. Nem rúzsozta a száját, nem púderezte az arcát, nem használt pirosítót, sem kölnivizet. A haját sem festette, apám halála után az alakjából is kihízott (mindenféle kekszeket majszolt állandóan, még éjjel is, ha felébredt), ötven se volt még, de úgy nézett ki, mint egy öregasszony.

Amíg apám élt, anyám nagy sóhajtások közepette ugyan, de példásan vezette a háztartást: főzött, mosott, vasalt, takarított, gombot varrt, ruhákat stoppolt. Amikor ketten maradtunk, vett egy régi Continentalt a bizományiban, és attól kezdve otthoni munkákat is vállalt. Ennek az volt a hátránya, hogy rosszkedve állandósult, szidta a világot, az úristent, a főnökeit, akik mindig neki hagyják a legnehezebb munkákat (persze, mert a többi gépírónő folyton összefekszik velük, de ő ilyesmire nem volna hajlandó), szidta a gépét, az indigót, a lámpát és a lemásolandó szöveget, csak engem nem szidott soha – igaz, nem is nagyon dicsért, nem bíztatott, és nem is ölelt meg. Mintha az a zavar, mely a szüleimet a fogantatásomkor elfogta, az évek során csak fokozódott volna. Hátránya volt még ennek az otthoni túlórázásnak, hogy anyám nem törődött többé a háztartással, amikor befejezte a kopogást, megkért, hogy masszírozzam meg a nyakát, aztán ledőlt a kanapéra, és háború előtti filléres regényeket olvasott. (Egy kolléganőjétől vette őket, kilóra.) Ettől kezdve rám maradt a takarítás meg a bevásárlás na meg a mosás, a vasalást meg a főzést viszont levettük a napirendről. Ő a vállalati menzán evett, én a napköziben, vasárnap meg elmentünk egy Aradi utcai étterembe, két kispörköltre. Előnye meg annyi volt – a keresetkiegészítésen túl – ennek a megváltozott létállapotnak, hogy érdekesebbnél érdekesebb emberek jelentek meg a lakásunkban, akik gépírnivalót hoztak az anyámnak. Avantgarde költők, akiknek majakovszkijos verseit nehéz volt leírni a sok sortörés miatt, de minthogy a gépírást sorokra fizették, jöhettek. És jöhettek őrült feltalálók, akik legújabb találmányuk leírását hozták, egykori arisztok-raták, akik emlékiratukat kívánták öt példányban az utókorra hagyni, alperesek, akik bírósági ügyüket foglaltatták írásba, szakácsnék, akik receptjeiket egykor egy kéziratos kapcsoskönyvbe írták

gyöngybetűikkel, s most szélesebb körben szerették volna megismertetni, és titkos forradal-márok, akik csak sötétedés után voltak hajlandóak érkezni, megvárták, míg anyám elkészül memorandumuk leírásával, aztán kabátjuk alá rejtve az iratot, távoztak, az ajtóból még visszaszólva:

– Etuka drága, erről senkinek egy szót se!

– Tudja jól, Dalos úr, hogy én csak a betűkre figyelek meg az írásjelekre, a többi nem az én reszortom! Ha akarnám, se tudnám elárulni, miről írtam.

(Ez tényleg így volt, anyámnak, mint minden profi gépírónőnek, csak a jelek jutottak el az agyáig, a jelentésük nem.)

Én kimondottan szerettem ezt a változást az életünkben. A kliensek életet hoztak a szobáinkba, el-elbeszélgettem velük, ha úgy adódott, rengeteg dolgot megtudhattam tőlük, olyasmiket, amikről nálunk sosem volt szó. És ha időm adódott, elolvastam az írásaikat, és azokról is kérdezgettem őket: a költőtől a feltalálóig mindenki szívesen beszélt róluk, és persze önmagáról.

Hatvanhatban kezdett járni hozzánk a Körösi elvtárs – így is mutatkozott be nekünk, Körösi elvtársnak. Körösi elvtárs közlekedésmérnök volt, és a KRESZ szabályainak gyökeres megreformálásán dolgozott szabadidejében. Időről időre újabb és újabb plánumokat készített, részletes okadatolással, ezeket beküldte az illetékes szerveknek, melyek megköszönték értékes munkáját, de oda nyilatkoztak, hogy a közlekedés megreformálása ebben az ötéves tervben nincs napirenden. Körösi elvtársat ez a látszólagos kudarc nem kedvetlenítette el, újra és újra nekiveselkedett a feladatnak, és közben, míg anyám munkájára várt, mesélt nekem arról, hogy milyen érdekes dolgok fordulhatnak elő az utakon. Nálunk akkor még az autópálya szót sem ismerték, de Körösi elvtárs már arról tartott kiselőadást a Szív utca hetvenben (első emelet három), hogy micsoda különbség lehet a forgalom ritmusában, ha egy kétsávos utat három sávosra bővítünk. Akkoriban inkább bolondnak tartottam, de ma hajlok rá, inkább olyasféle zseni volt, aki megelőzte a korát.

Anyám sosem korlátozott engem semmiben, korlátoztam én magamtól magamat – meg persze korlátoztak a körülmények is, éppen eléggé. Ma is előttem van, amikor anyám másodikán hazahozta a fizetését, kiborította az egészet a világosbarna borítékból a fehér konyhaasztalra, aztán kisebb csoportokba rendezte a bankjegyeket és az aprót. Lakbér, víz, villany, gáz, ennivaló, ezek voltak a legnagyobb tételek, volt még egy rész orvosság meg egy rész tartalék, aztán a maradékot megkaptam én, úgymond zsebpénznek, de abból kellett vennem a villamosbérletet és ebből fizettem be a napközit, a különoroszt (anyám, aki nem igazán

lelkesedett a rendszerért – semmiért se lelkesedett igazán – valami rejtélyes okból ragaszkodott hozzá, hogy tanuljak meg rendesen oroszul, mert mire én felnövök, csak úgy lehet majd érvényesülni: nem ez volt az egyetlen dolog, amiben tévedett), úgyhogy a végére jó, ha egy matinéjegyre való maradt a Sport mozi első sorába. Azt a vékony pénzt, amit az otthoni munkával keresett anyám, betette a bankba, hogy ha vele történne valami, ne induljak majd nulláról. Vele hetvenkettőben történt valami, akkor derült ki, hogy rákos, két évig hordtam orvostól orvosig, kórházból kórházba, a pénz, amit félretett, az utolsó filléérig elment a kezelésére – hálapénzekre és gyógyszerekre. A temetést már a Gyula bácsi kölcsönéből fizettem, évekig törlesztettem aztán, és sírkövet is csak jó tíz évvel később tudtam állíttatni a szüleimnek. Szép, nagy kő, alá férnék én is, csak nincs, aki alátuszkoljon.

8.

Állok az istvántelki gyaloghídon (nem a közepén, hanem az ujpesti oldalán, mert középre a MÁV egy vastag vashálót szereltetett – nemcsak ide, hanem valamennyi hasonló hídra – hogy megvédje a vonatokat a könnyelműen lehajigált tárgyaktól és a könnyelműen leugráló öngyilkosjelöltektől) nézem az alant elrobogó (cammogó) szerelvényeket (a kilencötvenes váci zónázó megint késik, de az is lehet, hogy ideiglenesen törölték a menetrendből, masinisztahiányra hivatkozva), nézem a vagontetőket, megszámolom a kocsikat, és közben egy dalfoszlányt ismételgetek, most éppen azt, hogy „engem a rumba döntöget romba, ezen az alapon estem én el”. Szeretek énekelni, dúdolni, zümmögni, amióta egyedül élek, megengedhetem magamnak ezt a luxust, senki se szól rám, hogy hallgassuk inkább a rádiót, erre a kornyikálásra nem vagyok kíváncsi. Botfülem van, az igaz, a hangom is reszelős, már az iskolában arra intettek a nevelők, hogy amíg a többiek énekelnek, én csak tátogjak, de ezek a kudarcok nem vették el a kedvem a danolászástól, igaz, a közösséget már régóta megkímélem az élménytől.

De ebben a dudorászásban nemigen lelem örömömet. A dallam magától kúszik az agyamba, a nyelvemre, akaratom ellenére. Ez még önmagában nem volna baj – bár nem is öröm –, a baj az, hogy nem tudom leállítani: mint egy megakadt bakelitlemez, ismétlődik a dallam, a szöveg, illetve ezek egy apró részlete. Időbe telik az is, hogy egyáltalán tudatosodik bennem az egész, addigra már soktucatszor ismételtem el, és fogom még, egész nap aztán, sokszázszor. Tébolyító az egész, amikor először diagnosztizáltam magamon – vagy három-négy évtizeddel ezelőtt

– szentül meg voltam róla győződve, hogy megőrültem, vagy legalábbis meg fogok, s ez a jelenség annak előszobája csak. Harcoltam aztán ellene, ahogy tudtam, ráénekeltem erre a muszájdallamra valami mást, vagy elkezdtem egy versmemoritert (rengeteg verset tudtam valaha, köszönhetően a poroszos iskolarendszernek és elemista magyartanáromnak, aki kötelességének érezte, hogy irodalmunk gyöngyszemeit hiánytalanul belénk verje) ez rövid távon segített is, de aztán elég volt egy pillanatnyi kihagyás, és megint arra eszméltem, hogy visszaestem a kényszerdúdolás vétkébe.

Emlékszem, annak idején mennyi erőfeszítést tettem, hogy megértsem ezt a jelenséget. Racionális elme vagyok, igyekszem mindennek a végére járni, csak akkor nyugszom meg, ha kielégítő magyarázatot találok a kérdéseimre. Ez a hűvösnek látszó racionalitás sok mindentől megóvott, a vakhittel például sosem tudtam mit kezdeni, legyen az vallásos vagy pártszerű, és bár tudomásul veszem a jelenlétét és társadalmi súlyát, a lelkem mélyén sosem tudtam megérteni, hogyan szokhat le az ember a gondolkodás képességéről, a kérdezés jogáról, ha már a természet vagy a jóisten (hoppá!) megajándékozta vele. Ezért nem csatlakoztam soha semmilyen egyházhoz, párthoz, csoportosuláshoz, bár néha irigyeltem azokat, akik gond nélkül meg tudták ezt tenni. És nyilván ezzel van összefüggésben, hogy nagyon nehezen viselem, ha nem értek valamit: ha ismerethiány miatt esik meg ez velem, addig nem nyugszom, míg utána nem járok a dolognak, de ha a gondolkodásom korlátai miatt, azt rettenetes csapásnak érzem, bármilyen perifériális kérdésről esik szó. (Második feleségem annak idején froclizott is eleget emiatt, és folyton arra akart rábeszélni, menjek pszichológushoz, tenyérjóshoz vagy kártyavetőhöz. Egyszóval nézzek szembe végre a felettes – alantas – énemmel, s vegyem tudomásul, hogy vannak dolgok, melyeket nem megérteni, hanem megélni kell, de én, bár hajlandó voltam belátni, hogy a szellem ereje korlátozott, nem engedtem a negyvennyolcból. A szemfényvesztést pedig minden formájában elutasítottam, beleértve a pszichoanalízist. Később annyit hajlandó voltam enyhíteni ezen a szigorú ítéleten – igaz, hol volt már akkor a második feleségem –, hogy a pszichológia talán tényleg segíthet, de csak a gyengék menedéke, akik egyedül nem tudják megoldani a problémáikat: én pedig nem tartozom közéjük.)

Na, szép nagy kört mentünk a dudorászásból kiindulva. Legyen elég annyi, hogy ennek a jelenségnek évtizedek óta nem tudok a gyökeréig hatolni, s bár mára jobbára megbékéltem vele, attól még ugyanúgy nyugtalanít, mint régen. Ráadásul nem arról van szó, hogy reggel hallok egy dalt a rádióban, s aztán azt mantrázom egész nap (bár, hogy bonyo-

lultabb legyen a képlet, ilyesmi is előfordul, persze), és nem is arról, hogy egy visszafejthető logikai lánc végén jutok el aznapi kényszerdalomhoz (például látok egy csokrot a virágárusnál, mire rákezdem, hogy az én rózsám vasutas, vasutas), hanem előfordul nem egyszer, hogy évtizedek óta nem hallott és nem is énekelt dalt bányászok elő az agyam mélyéről (illetve az agyam mélye bányássza elő magától), olyanokat, melyekre egyébként már egyáltalán nem emlékszem, s ha az volna a feladat, hogy elevenítsem fel, akkor se tudnám, ha az életem múlna rajta. A múlt héten például ez a két sor tülekedett a homloklebenyem alá: „Őzike, őzike, őzike, gyártását majd győzik-e?", ezt daloltam hajnaltól napestig, kétezerszer, és közben vadul gondolkodtam, honnan a fenéből szedem én ezt a hülyeséget. Aznap nem is jutott eszembe, csak néhány nap múlva: a Népstadion-béli kettős rangadók szünetében játszták le ezt a kislemezt minden alkalommal (néhány más koronggal együtt), mely az Őzike kétszersült fogyasztására kívánta buzdítani az erre nem igazán fogékony közönséget. De nemrégiben felbugyogott belőlem egy halandzsaszöveg is (sajnos, mára megint elfelejtettem) amit egy kisdobostárborban tanultam a nagyobb fiúktól, és azóta méltán elfeledtem teljesen. Illetve, mint látják, nem teljesen. De magyarázat erre éppúgy nincs, mint a Bermuda-háromszög rejtélyére. (Az is hogy idegesít egyébként.)

Azóta vagyok kissé megengedőbb e jelenséggel szemben, mióta egyszer kihallgattam egy beszélgetést a Ligetben. (Véletlenül, mondanám, de ez nem volna pontos, gyakran járok ki a Ligetbe, és ilyenkor elő-szeretettel hallgatok bele mások beszélgetéseibe – hogy aztán magamban teljes történetekké kerekítsem az ott hallott foszlányokat.) Tehát ezúttal a szomszéd padon két velemkorú, közepesen halláskárosult férfi ordítozott egymásnak, így kényelmesen meghallgathattam, miről beszélnek. Arról beszéltek, hogy napokig képesek dúdolni egy dallamot, ami valahogy belekóborolt az agyukba, és semmi módon nem tudnak szabadulni tőle. Emlékszem, hangosan elnevettem magam, aztán jókedvűen távoztam, kétezerszer eldúdolva aznapi menümet, miszerint „jön a lux, jön a lux, jön a luxusvonat, fogd a cso, fogd a cso, fogd a csomagomat."